

Onbekend of overbekend

Het aantal vertalingen naar het Frans van Couperus' werk is klein, al is er wellicht toch meer te vinden dan we eerst dachten. De vraag is vooral waarom Couperus' werk geen hoge vlucht heeft genomen in Frankrijk, waar hij nota bene een tijdje heeft gewoond. Daar blijkt een aantal plausibele verklaringen voor te zijn.

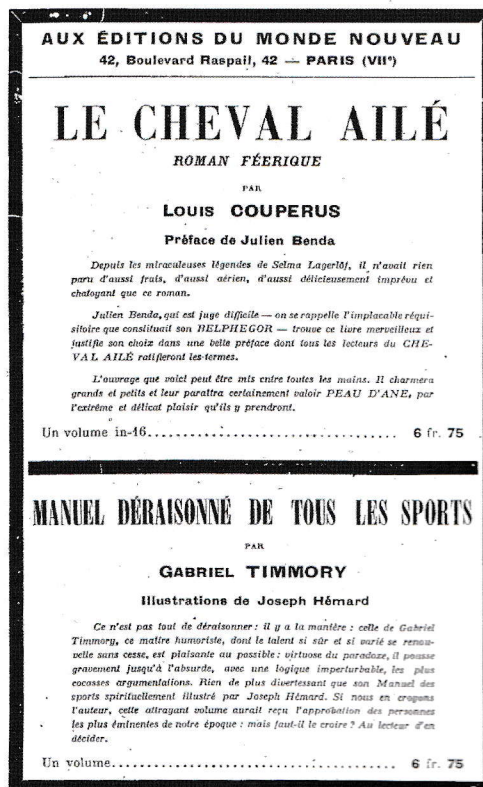
Door Kim Andringa

Over de vertalingen van Couperus' werk is al veel geschreven. R. Breugelmans, die in zijn boek *Louis Couperus in den vreemde*¹ een poging doet alle vertalingen te inventariseren, constateert dat het aantal publicaties in het Frans maar klein is, zeker als we in acht nemen dat Couperus zelf herhaalde malen te kennen heeft te geven dat hij graag in het Frans vertaald zou willen worden – en zelfs eens in een misnoegde bui verklaarde dat hij rechtstreeks in het Frans zou gaan publiceren en afzag van verdere uitgaven in het Nederlands.²

In dit artikel zal de magere oogst van Breugelmans niettemin worden aangevuld met enige nieuwe vondsten, mogelijk gemaakt door de voortschrijdende digitalisering. Ook zal ik kort ingaan op de vertalers die Couperus bij een Franstalig publiek probeerden te introduceren en op de kritische ontvangst, in een poging enig licht te werpen op deze mislukte doorbraak. Ik beperk me hierbij tot de vertalingen uit Couperus' tijd.

Drie romans in Parijs en een uitstapje naar Noord-Afrika

Van de in totaal zes romans die in boekvorm in het Frans gepubliceerd zijn, verschijnen er drie nog tijdens het leven van Couperus. Het begint met *Majesteit* en *Wereldvrede* in 1898 en 1899,³ beide in dezelfde jaren voorgepubliceerd in de *Revue hebdomadaire*. De publicatie van deze twee koningsromans is te danken aan Maurice Spronck, politiek journalist voor het *Journal des Débats*, waar een van zijn collega's een predikant van de Waalse kerk in Rotterdam is: Louis Bresson. Dankzij Bresson maakt Spronck kennis met *Majesteit*, vervolgens zoekt hij Couperus op in Den Haag en vindt een uitgever (Plon). Bresson neemt de vertaling van beide boeken op zich. De vertaling van de derde koningsroman, *Hooge troeven*, wordt onder de titel *Primo cartello* eveneens aangekondigd, maar zal nooit door Plon gepubliceerd worden.

Hoewel de vertalingen aan kwaliteit te wensen overlaten,⁴ worden ze overwegend gunstig besproken (zie onder). Mogelijk heeft de uitgever het succes niet groot genoeg geacht om ook *Primo cartello* nog te publiceren, maar het kan ook dat hij de roman gewoon te kort heeft gevonden voor een losse uitgave: met zijn zestigtal pagina's is *Hooge troeven* eigenlijk meer een novelle. Wel is het, en bij mijn weten was dat tot op heden aan de speurzin der couperianen ontsnapt, nog verschenen als feuilleton in het Franse dagblad *Le Matin* onder de titel 'La reine Alexandra', van 5 tot en met 15 juli 1901. De naam van de vertaler wordt er niet bij vermeld, maar het zal ongetwijfeld Bresson zijn geweest.

De volgende boekvertaling laat bijna een kwarteeuw op zich wachten. In 1923 verschijnt *Le cheval ailé (Psyché)*, als een speciale uitgave bij het tijdschrift *Le Monde Nouveau*.⁵ Het tijdschrift en de bijbehorende uitgeverij zijn opgericht door een in Parijs wonende Nederlander, Ebed van der Vlugt, die door middel van vertalingen en artikels probeert de Nederlandse literatuur in Frankrijk bekendheid te geven.⁶ Twee hoofdstukken van de vertaling zijn het jaar tevoren al als voorpublicatie in zijn tijdschrift opgenomen. De vertaalster van *Le cheval ailé* is Felicia Barbier, over wie enig gezoek in Gallica (de digitale collectie van de Bibliothèque Nationale de France) en op internet interessante informatie opleverde. Ze wordt in 1875 in Rotterdam geboren als Felicia Korpershoek, dochter van Huibert Johannes Korpershoek en de Française Amanda Auzolia Vernisson. Later blijkt Felicia woonachtig in Algiers, waar ze tot aan haar dood in 1931 aan het hoofd van het plaatselijke Berlitz taleninstituut staat. Haar zuster Camille, die ook in Algiers woont, neemt die functie dan van haar over, tot de Algerijnse onafhankelijkheid. Hoe de twee zusters in Algerije terecht zijn gekomen en waar de naam Barbier vandaan komt, heb ik niet kunnen achterhalen.

Hooge troeven in
Le Matin van
5 juli 1901.

FEUILLETON DU « MATIN »
DU 5 JUILLET 1901

LA REINE ALEXANDRA

Par Louis COUPERUS

ADAPTÉ DU HOLLANDAIS

I

De Paxos, la silhouette lointaine des montagnes de l'Épire se détachait, bleuâtre, dans le brouillard doré du matin; et, de la hauteur où était située la villa, des bois d'olivier descendaient en pente douce vers les vallées.

Il était six heures environ; la villa, esseulée et abandonnée, formait un vaste carré, entourée d'une colonnade où alternaient les statues et les palmiers. Appuyée sur un lion monumental, une jeune fille regardait fixement le brasillement rose de la mer. Elle pouvait avoir une vingtaine d'années. Frêle dans la lumière blonde, toute blanche, elle semblait, au milieu de ces statues de marbre, une statue d'albâtre animée. Immobile, un bras posé sur la tête du lion, les yeux attachés sur la mer, elle avait quelque chose d'indécis, de vague, de troublant. On eût dit une grande enfant. Elle n'était pas belle cependant, avec sa figure pâle, semée de taches de rousseur, auréolée de cheveux d'or, éclairée par ces yeux d'un vert émeraude, semblables à ceux des fées dans les contes; mais il émanait d'elle une sé-

duction inexprimable que lui donnait son air d'enfantine candeur.

Tout à coup, derrière elle, une porte s'ouvrit avec un léger bruit, et la reine Alexandra parut dans la galerie. Elle jeta sur la jeune fille un regard scrutateur et l'appela de sa voix chantante, pleine de charme:

— Hélène!...

Celle-ci se retourna brusquement et courut à la reine, qui l'embrassa avec une tendresse infinie, quoiqu'elle ne fût que sa dame d'honneur.

— Que fais-tu ici, mon enfant?

— Moi?... rien, madame... Je ne pouvais dormir...

— Comment cela se fait-il?

— Je ne sais...

La reine, silencieuse, contempla un instant l'immensité bleue. La ville s'étendait le long de la côte et, dans le port, quelques vaisseaux à l'ancre, dans la splendeur du soleil levant.

— Quant le yacht de Sa Majesté doit-il arriver à Paxos? demanda-t-elle avec anxiété.

Très pâle, Hélène balbutia:

— Vers huit heures, madame...

— Si tard?

— Je le crois.

— Mais Briani m'assurait hier qu'il serait ici à sept heures?

— Peut-être... murmura tout bas la jeune fille.

Puis, faisant un effort:

— Vous aussi, madame, vous êtes éveillée dès l'aube...

La reine sourit et dit de sa voix musicale:

— Oui, je pensais trop à Sa Majesté. Sais-tu, Hélène, que voici près de cinq mois que je n'ai vu mon fils?

— C'est vrai!

— Je veux rester ici, et guetter l'arrivée du yacht.

Elle se dirigea vers une grande lunette marine, la fixa sur l'horizon, examina la mer, puis se relevant:

— Nous allons rester ici, n'est-ce pas, Hélène!

— Je suis à vos ordres, madame.

Elle se turent; la reine s'assit, et toutes deux oisives, eût attendri. Après un long silence, la reine reprit:

— Je suis bien heureuse que Wladimir vienne me voir: cette île est si ennuyeuse!

— Pourquoi habitez-vous cette île, madame?... Allez à Vienne ou à Paris.

— C'est impossible!... Tu sais qu'à Paris ou à Vienne, je le verrais encore moins qu'ici.

La jeune fille tressaillit, et croyant que la souveraine plaisantait, pensive, elle se prépara à ce jeu:

— Pourquoi? demanda-t-elle.

— Parce que Sa Majesté ne peut venir que très difficilement inconnite dans une grande ville. Ici, nous n'avons pas même l'inconvénient... Seulement cette île est bien triste...

La reine avait été bannie de son pays, du royaume de Thracie pour des intrigues masquées et découvertes, pour des épreuves faussées, pour des prévarications et des malversations. Les grandes puissances européennes l'avaient forcée d'abdiquer; elle avait mis son fils sur le trône, à sa place. La souveraine déchue s'était retirée dans cette île où elle languissait d'ennui et de chagrin. Née pour l'action et pour l'intrigue, il ne lui suffisait pas d'être belle, riche, d'avoir autour d'elle une suite de courtisans; elle aimait le spectacle, le bruit, les complications d'une

Wel wordt duidelijk dat Felicia Couperus waarschijnlijk ontmoet heeft via een wederzijdse kennis tijdens zijn verblijf in Algerije in 1920.⁷ In 1921, dus nog voor haar *Psyché*-vertaling, maakt Felicia Barbier namelijk een tot nog toe alleen door vertaler Daniël Cunin genoemde vertaling van de zestiende reisbrief uit *Met Louis Couperus in Afrika*, in april van dat jaar als feuilleton in de *Haagse Post* verschenen.⁸ Deze schets verschijnt onder de titel 'Devant Carthage morte' in *La Méditerranée illustrée*,⁹ met een opdracht aan 'Mme et Monsieur Louis Carton', het archeologenechtpaar dat Couperus rondleidde tijdens zijn bezoek aan Carthago. Mevrouw Carton en Felicia Barbier zijn beiden lid van het *Comité des dames amies de Carthage*, zo staat in de inleidende paragraaf te lezen.

Een paar jaar later, in 1923, is er in de pers in koloniaal Noord-Afrika opnieuw een Couperus-vertaling van Felicia Barbier te vinden: drie hoofdstukken uit *Le cheval ailé*, ditmaal in *L'Afrique du Nord illustrée*.¹⁰ De naam van de vertaalster wordt daarbij overigens niet vermeld.

Opgespoord in België

Ook dichterbij huis heb ik nog enkele vertalingen kunnen opsporen. Van een ervan was enkel de herkomst onbekend: in de collectie van het Letterkundig Museum bevindt zich een vertaling van het verhaal 'Van dagen en seizoenen' met de titel 'Jours et Saisons', in de vorm van een krantenknipsel zonder bronvermelding. Het blijkt afkomstig uit het literair supplement van het dagblad *L'Indépendance belge* van 15 juni 1902.¹¹ De vertaler is een onbekende: A. Gradenwitz. Onder die naam is in die jaren wetenschapsjournalist Alfred Gradenwitz actief. Hij publiceert veelvuldig in bladen als *La Nature*, waarvan hij

...lique: là était sa vie et là était son idéal.
D'un caractère romanesque, elle n'avait pas envisagé son bannissement comme un malheur: elle conservait au fond du cœur le secret espoir d'être rappelée en triomphe par son peuple, et de se faire de son exil une auréole de gloire. Malheureusement le triomphe tardait à venir, mais elle gardait toujours son courage... Que lui apportait son fils Wladimir, qui venait passer quelques semaines près d'elle? Peut-être un décret des Chambres lui rendant sa liberté?... C'était douteux, car toujours, devant elle, se dressait l'éternelle opposition des puissances européennes.
L'avenement de son fils lui avait causé une grande désillusion: elle aurait préféré la proclamation de la République. Cependant, l'espérance ne l'abandonnait pas, et, confiante dans l'avenir, elle se voyait rattrapé, puissante, heureuse, s'ingérant le nouveau dans les affaires publiques.
Elle se pensait vagabondée, pendant que le matin rose dorait les collines habillées d'oliviers; elle regarda Héïène qui, pâle et immobile, avait toujours les yeux fixés sur la mer. Une lumière soudaine traversa l'esprit de la reine, et elle vit en cette enfant, sa frêle et si blanche, une victime prédestinée. Elle soupira légèrement.
... Il était sept heures passées, quand, en bas, dans le lointain brumeux, apparut l'arche du roi Wladimir.

II

Ce matin-là, tous les hôtes de la villa étaient sur pied de bonne heure pour souhaiter la bienvenue au jeune roi qui venait d'arriver. Dans la chaleur grandissante de cette belle journée de printemps, les grou-

pes joyeux circulaient sur les terrasses. Cependant il se dégageait de cette gaieté bruyante une amertume indicible; tout s'assombrissait pour lui répondre un sarcasme plus cruel. Oui, c'était bien la Bohème des rois, de ces souverains vagabonds ou errants, de ces monarques sans trône qui promènent en Europe leur ennui, leurs rêves, leurs déceptions; et autour d'eux évoluaient tous les courtisans — satellites inévitables des puissants.

Dans les galeries profondes, au milieu des statues et des palmiers, passaient et repassaient les uniformes, les habits noirs, et les claires toilettes féminines; l'impitoyable décadence avait déjà stigmatisé tous ces fronts et — précurseurs sinistres — la bassesse et l'avidité ment marquaient toutes ces faces, criant la fin prochaine de cette société et l'aurore d'un nouveau siècle: dans les soieries des femmes, dans les cyniques plaisanteries des hommes, quelque chose de servile se cachait sous les apparences d'une exquise politesse — la politesse de cour.

Dans une des galeries, restée déserte par discrétion, la reine Alexandra et le roi Wladimir allaient et venaient. Leur entretien était sérieux, et l'on pouvait entendre la voix suppliante de la souveraine. C'était du roi, presque enfantin, se disculpait. C'était un grand et beau garçon de dix-neuf ans, dont l'extrême robustesse se dessinait vigoureusement sous le costume militaire. On sentait que tout fraîchement sorti d'une race de parvenus, ce nouveau sang royal courait dans ses veines avec une folle impétuosité. Sa tête était petite, encadrée d'un cheveu court et crépue; ses yeux, mi-clos, étaient méchants et gouailleurs; la bouche, char-

nue, lourde, sensuelle, ombrée d'une légère moustache. Avec une grâce et une agilité toutes felines, c'était, exubérante de jeunesse, la vivante image de Caracalla. Sans ce que sur ses lèvres errait un sourire méfiant, sans finesse, mais d'une bestiale sensualité. La reine, très jeune et très belle encore, se pendait à son bras. Il s'excusait, de sa voix enfantine, de ne pouvoir la faire rapatrier. Elle le priait, dans un déluge de paroles, espérant le convaincre encore, ne comprenant pas, ne voyant pas que ce garçon robuste était déjà un homme aux idées arrêtées. Comme mère, et avec la connaissance qu'elle croyait avoir des hommes, elle avait pensé venir facilement à bout de ce caractère et bien vite dominer cette volonté: et tout à coup, elle se heurtait à un enfantillage affecté qui l'exaspérait. Était-il donc véritablement sot à ce point?... Vraiment il n'y pouvait rien, expliquait-il. Pour lui aussi, le président de la Chambre, les ministres, les puissances avaient été de grandes désillusions. Était-ce supportable, cette sorte de tutelle que lui imposait la Liparie? Puis, brusquement, se tournant vers elle, il lui adressa un compliment: oui, elle était belle et jeune, une sœur plutôt qu'une mère, et cette vieille dentelle lui servait à ravir. Il fallait être une bien jolie femme pour la porter; toute autre, sans ce teint incomparable, aurait ressemblé à un citron. Et, petit garçon, avec un geste câlin, il frôla de sa main avide le bras nu sous la dentelle, puis y appliqua un baiser.

(A suivre.)

Charles Sluyts,
geschilderd door
Pieter Verhaert,
1891.

redacteur is, de *Revue générale des sciences pures et appliquées* en *The Scientific American*, en schrijft onder meer recensies van in het Nederlands verschenen wetenschappelijke publicaties, wat betekent dat hij onze taal meester was. Het is dus zeker mogelijk dat hij, als dilettant, dit verhaal van Couperus vertaald heeft.

Twee andere Couperus-vertalingen waarvan bekend was dat ze moesten bestaan, maar die tot nu toe niet getraceerd konden worden, blijken ook in *L'indépendance belge* gepubliceerd. Al in 1895 tekent Charles Sluyts voor het op 27 januari en 3 februari verschijnende 'Un désir', vertaling van 'Een verlangen'.¹² En van 28 augustus tot en met 17 september 1897 verschijnt in hetzelfde dagblad *Extaze* als feuilleton, wederom in een vertaling van Charles Sluyts, getiteld 'Extase. Un livre de bonheur'.¹³ Sluyts was een Antwerpse journalist en auteur van

nogal middelmatig symbolistisch proza en poëzie die onder meer publiceerde in de *Revue Blanche*. Ik heb geen andere vertalingen van zijn hand gevonden.

Vanaf de Côte d'Azur

Een andere vertaling die ontbreekt in het overzicht van Breugelmans, maar wel gesignaleerd is door Cunin op zijn website *Flandres-Hollande*¹⁴ is het sprookje 'La princesse aux cheveux bleus' ('Van de prinses met de blauwe haren'), eind 1903 verschenen in het Parijse maandblad *Le Carnet historique & littéraire*.¹⁵ Dit is een vertaling 'à quatre mains', door een nichtje van Couperus, Marie Vlieland Heine, en een vriendin van de Couperussen in Nice, Renée d'Ulmès, volgens Caroline de Westenholz dezelfde als de bevriende 'femme de lettre' over wie Couperus schrijft in *Korte Arabesken*.¹⁶ Renée d'Ulmès, pseudoniem van Renée Rey, schreef alleen of samen met haar zuster Berthe onder het gemeenschappelijke pseudoniem Renée-Tony d'Ulmès over de stad Nice en haar omstreken. In 1903 interviewde ze daar Couperus in zijn appartement. Het verslag van dit gesprek verscheen in *Le Carnet historique & littéraire*, en kort daarop nog eens in *L'Éclair de Nice* (2 januari 1904). In *Le Carnet* volgt direct op deze tekst de vertaling van het sprookje, waar Couperus zich gezien zijn nauwe banden met beide vertaalsters ongetwijfeld persoonlijk mee bemoeid heeft. In dat licht is een voetnoot van de tekstbezorgers in *Van lichtende drempels* interessant:

Op de achterkant van blad 4 van het handschrift van *Zielenschemering* staat de titel 'La Princesse aux Cheveux Bleus' met daaronder de onvoltooide openingszin: 'Elle était fille de roi et étrangement belle, parce qu'elle'. Wellicht heeft Couperus overwogen het sprookje in het Frans te vertalen voor een krant of tijdschrift in Frankrijk.¹⁷

Een snelle vergelijking leert ons dat de geciteerde zin niet overeenkomt met de openingszin van de gepubliceerde vertaling, en ook een veel minder getrouwe vertaling geeft van het begin van het sprookje in de oorspronkelijke Nederlandse tekst, terwijl deze laatste twee wel sterk overeenkomen. Als het inderdaad een poging tot vertaling door Couperus zelf betreft, heeft hij het snel opgegeven...

Kritische ontvangst

Het is niet eenvoudig om de kritische ontvangst van deze vertalingen te analyseren. Vaak wordt Couperus' oeuvre besproken zonder dat de recensenten zich baseren op de Franse

vertalingen: sommigen lezen Nederlands of laten zich souffleren, anderen maken gebruik van (eerder verschenen) Engelse of Duitse versies. Verder zijn veel van de talrijke bladen die rond de eeuwwisseling verschenen nu vergeten of onvindbaar geworden. De andere uitpluizen is eigenlijk alleen doenlijk als ze gedigitaliseerd zijn, zeker waar het dagbladen betreft. Ook is soms moeilijk in te schatten hoe groot hun geografische verspreiding en hun leespubliek was.

Daar komt nog bij dat het onderscheid tussen recensies en min of meer verkapte reclame niet altijd onmiddellijk duidelijk is. Een aardig voorbeeld is een *himmelhoch jauchzende* bespreking van *Majesté* die op 3 november 1898 in *La Presse* verschijnt. De roman wordt er gepresenteerd als 'een bijzonder nieuw en boeiend werk', een 'uitstekende vertaling'; '*Majesté* zal een echte openbaring zijn. Het is een gepassioneerde, meeslepende roman met een buitengewoon sterke filosofische en morele opzet', een 'schilderachtige, levendige en aangrijpende vorm'. Verdacht, zeker als letterlijk dezelfde tekst op 8 november ook wordt afgedrukt in *Le Journal amusant* en *Le Journal de Genève*, en alle drie de keren anoniem. Ook na verschijning van *Paix universelle* en *Le cheval ailé* lijkt deze tactiek te zijn toegepast.

Ook als we deze twijfelachtige stukken buiten beschouwing laten, is de ontvangst van *Majesté* overwegend gunstig. Het boek wordt een tiental keren besproken of genoemd. De critici spreken hun waardering uit over de zeer actuele thematiek en de psychologie van het personage van keizer Othomar. Wat ze ook opmerken, is dat het boek grote overeenkomsten vertoont met *Les Rois*, een roman die Jules Lemaître enige maanden eerder gepubliceerd heeft, en waardoor Couperus wellicht geïnspireerd is.¹⁸ Met name het *Journal des Débats*, waar Lemaître een medewerker van is, verwijt Couperus daarom een gebrek aan originaliteit, anderen vinden dat hij weliswaar hetzelfde onderwerp behandelt, maar dit toch op een eigen manier doet. Ook de vergelijking met *Les rois en exil* (1879) van Alphonse Daudet duikt een paar maal op.

Paix universelle krijgt met zo'n vijf besprekingen minder aandacht in de pers, maar wordt eveneens redelijk positief ontvangen, al vindt bijvoorbeeld de *Revue hebdomadaire* dat het boek niet precies genoeg is, en dat het Couperus aan humor ontbreekt: hij is een 'melancholiek talent'.

Ook *Le cheval ailé* wordt circa vijf keer besproken, waarbij de meningen verdeeld zijn. De poëtische charme wordt gewaardeerd, net als de kwaliteit van de vertaling, maar recensent D.B. van *L'Europe Nouvelle*¹⁹ vindt het symbolisme van het sprookje wat monotoon, en geeft de voorkeur aan de realistischere romans van Couperus. Ronduit negatief is *Romans-Review*, waar bij Couperus' overlijden al gemeld werd dat hij de auteur is van een vijftigtal romans 'waarvan verschillende in het Frans vertaald zijn, en die wij u niet aanbevelen'. Over *Le cheval ailé* schrijft het blad: 'niemand zal ons tegenspreken als we hieraan toevoegen dat de stijl van de roman moeizaam is, en het lezen ervan onaangenaam'.²⁰

Pourquoi pas?

Er is veel meer over Couperus geschreven in de Franse pers dan alleen deze recensies. Ook niet-vertaalde werken worden besproken, onder meer door gezaghebbende critici als Teodor de Wyzewa in de vooraanstaande *Revue des Deux Mondes*. Herhaaldelijk verschijnen er ook overzichtsartikelen gewijd aan de Nederlandse

Advertentie van
Félicia Barbier in
l'Echo d'Alger van
1 februari 1931.

Mademoiselle Camille-Jeanne Korpershoek
ne pouvant répondre individuellement aux
nombreux amis qui lui ont prodigué tant
de marques de sympathie et d'affection à
l'occasion du décès de sa sœur
Madame Félicia BARBIER
Née KORPERSHOEK
Directrice de l'école Berlitz
Officier de l'Instruction publique,
survécu à Alger le 23 janvier 1931. Je
prie de croire à ses sentiments de vive re-
connaissance.

Le Monde

A Paris

Aujourd'hui :

Conférences : par M. Hippolyte Dreyfus sur : le *Ba-bisme et le behaïsme* (Ecole de morale, 16, rue de la Sorbonne, quatre heures et quart) ; — par M. Sagnac sur : *Agriculture et les classes rurales en 1789* (Ecole sociale, 16, rue de la Sorbonne, quatre heures et quart) ; — par M. Gide sur : *la Séparation de l'Eglise et de l'Etat* (16, rue de la Sorbonne, cinq heures et demie).

Ouverture : de l'Exposition annuelle de l'Association des peintres et sculpteurs français (au Petit-Palais).

Mariages : de Mlle Treuille avec M. Lejeune (en l'église Saint-François-de-Sales) ; — de Mlle de Fourmes-traux avec M. d'Ottou-Loyenski (en la cathédrale Saint-Louis de Versailles).

Obsèques : de Mme Bertrand (en l'église Saint-Louis d'Antin, à midi).

— La comtesse Louis de Ségur recevra, dans son hôtel de la rue de La Boétie, les 5, 12 et 19 mars.

— Mme Faure-Biguel, femme du général, ancien gouverneur militaire de Paris, vient de clôturer la série de ses élégantes réceptions hebdomadaires.

— Le docteur et Mme Landolf donneront une réception, le 11 mars, dans leurs salons de la rue Volney.

— Le 10 mars, le comte J. de Camondo, qui est un compositeur de mérite, donnera, à la salle Erard, une grande soirée, au cours de laquelle on interprétera quelques-unes de ses œuvres.

Le programme comprendra des mélodies chantées par M. Delmas, de l'Opéra ; des romances chantées par Mlle Lucy Berthel ; des partitions pour piano, des duos par M. Roussellière et Mlle Berthel.

L'orchestre sera sous la direction de M. Chevillard.

— Le marquis et la marquise de Pracomtal sont réinstallés, depuis quelques jours, dans leur hôtel de l'avenue Montaigne.

— Très élégant, comme toujours, le moult donné, hier soir, par le baron Denys-Cochin, député de Paris, et la baronne Denys-Cochin, dans leur hôtel de la rue de Bayonne.

— Grand dîner, avant-hier, chez le vicomte et la vicomtesse d'Avoncel, dans leur luxueux appartement de la rue de Caillie.

Au nombre des convives : comtesse de Talleyrand-Périgord, comte et comtesse d'Andlau, duc et duchesse de Clermont-Tonnerre, comte et comtesse Adrien de Lévis-Mirepoix, le prince Radolin, ambassadeur d'Allemagne ; comte Louis de Turenne, comte de Luzay, comte et comtesse de Bagnoux, etc.

Hors Paris

M. de Saint-Alary, qui est actuellement dans ses propriétés de la Martinique, ne rentrera pas à Paris avant deux mois.

— Le prince et la princesse Galitzine sont, depuis hier, à Berlin.

— Le marquis de Laguiche, le nouvel attaché militaire de France à Berlin, a pris possession, samedi, de son poste.

— La principale distraction des nombreuses personnalités qui villégiètent actuellement à Pau et à Arcachon est la chasse au renard.

Parmi les notabilités qui suivent régulièrement ces chasses :

Mmes Forbes Morgan, H. Hutton, vicomtesse Worké, Miles A. Hutton, Poher, duc de Brissac, lieutenant Auriol, comte de Ganay, comte de Gourcuff, M. de Labusquette, etc.

Côte d'Azur

Le prince et la princesse Serge de Galitzine sont arrivés à Nice, ainsi que la comtesse de Moro, M. Albert Rosset, M. Camille Gendron, Mme Léon Ficot et Mme Guido-Susani.

— M. W.-H. Papp, pendant à Paris, où il va s'installer pour quelque temps à l'hôtel Métropole.

— M. et Mme Louis Couperus ont quitté Nice hier matin, allant à Rome. De là, le célèbre romancier se rendra à Naples pour rejoindre sa sœur, Mme de La Valette, femme du résident de Tinsourouan (Java), ainsi que sa fille, venant en Europe pour un long séjour.

— M. et Mme de Arleche, venant de Bihon, ont leur famille et leur nombreuse suite, sont à l'hôtel de la rue de la Paix, à Paris, pour un assez prolongé séjour.

— Parmi les dernières arrivées, signalons celles de : docteur Wilhelm Salamon, M. Charles Bertrand, Miss A.-G. Hitching, M. Nourse, M. Saxon, M. S. Bourne, Mrs Jowier, M. G. Kropf, M. Ribovet.

— M. S.-N. d'Obédine, actuellement à Paris, sera à Nice dans les premiers jours du mois de mars.

— La duchesse de Calabre, née princesse de Bavière, et ses quatre enfants, sont depuis hier les hôtes du comte et de la comtesse de Caserta, à Cannes.

Gil Blas van 1 maart 1904.

literatuur, waarin Couperus veelal getypeerd wordt als de grootste hedendaagse schrijver. Waarom lukt het hem dan toch niet door te breken in Frankrijk? Een aantal factoren zal hierbij een rol gespeeld hebben.

Zoals uit het bovenstaande naar voren is gekomen, hadden Couperus' vertalers, en dat geldt ook voor een belangrijk deel van de critici die zijn werk bespraken, meestal banden met Nederland of met Couperus zelf. Het waren geen 'professionele' vertalers, soms zelfs geen letterkundigen in de brede zin van het woord, zoals we hebben gezien. Dat hoeft een kwalitatief goede vertaling niet in de weg te staan, wel betekent het dat zij niet over het noodzakelijke netwerk beschikten om hun werk onder de aandacht te brengen. Het duo Louis Bresson – Maurice Spronck toont ons hoe het anders kan. Deze cruciale rol van een literair netwerk en relaties met uitgevers blijkt ook uit de correspondentie tussen Couperus en Veen, waarin vaak sprake is van mislukte vertaalprojecten: enthousiaste vertalers die vervolgens geen uitgever weten te vinden. Voor *De stille kracht* alleen al zijn er vier pogingen op niets uitgelopen.

Een andere reden is dat de Franse markt aan het eind van de negentiende eeuw overstromd wordt door buitenlandse literatuur, met name voor Rusland en Scandinavië is er op dat moment grote belangstelling. De Nederlandse literatuur wordt geïntroduceerd in een soort tweede golf, als er al verzadiging optreedt, en sommige lezers deze buitenlandse invloed als een invasie ervaren.²¹

Ten slotte speelt zeker ook het feit dat Couperus sterk beïnvloed was door de Franse schrijvers en stromingen van dat moment een rol. Waar zijn romans op het moment van schrijven misschien nog wel aansluiten bij de literaire actualiteit, is hij op het moment van verschijnen van de vertalingen in sommige ogen op zijn best een talentvolle imitator, of ronduit ouderwets. Twee pogingen om hem in de twintigste eeuw als klassieker te presenteren (met vertalingen van *Van oude mensen...* en *De stille kracht* in de jaren '70 en '80) zijn geen succes geworden. Laten we hopen dat Couperus in de toekomst nog eens de kans zal krijgen om zijn hoge troeven in Frankrijk uit te spelen. 🍀

Noten

1. R. Breugelmans, *Louis Couperus in den vreemde*. Leiden, 2008.
2. Ongedateerde brief aan L.J. Veen, november 1904. In: L. Couperus, *De correspondentie*, ed. H.T.M. van Vliet. Amsterdam, 2013, p.452 (brief 595).
3. L. Couperus, *Majesté*, traduit du hollandais par L.B.. Paris, 1898 en L. Couperus, *Paix universelle*, traduit du hollandais par L.B.. Paris, 1898.
4. Zie hierover bijvoorbeeld : Jeannette Koch, 'Louis Couperus' koningsromans in Frankrijk en Italië'. In: *Maatstaf* 31, nr. 12, p.1-11.
5. L. Couperus, *Le cheval ailé*, traduit du hollandais par J. [sic] Barbier. Paris, 1923.
6. L. Couperus, *De correspondentie, de commentaar*, ed. H.T.M. van Vliet, Amsterdam, 2013, p.366.
Zie ook: <http://www.kwaak99.demon.nl/Van%20der%20Vlucht,%20Ebed.htm> (16/02/16).
7. Zoals ook Daniël Cunin geopperd heeft: <http://flandres-hollande.hautetfort.com/tag/f%C3%A9licia+barbier> (16/02/16).
8. L. Couperus, 'Tusschen de ruïnes van Karthago. Dido en Salammbô' onder de verzameltitel 'Met Louis Couperus in Afrika'. In: *Haagsche post* nr. 382, 23 april 1921, p.677.
9. *La Méditerranée illustrée*, 13 augustus 1921, p.8.
10. *L'Afrique du Nord illustrée: journal hebdomadaire d'actualités nord-africaines : Algérie, Tunisie, Maroc*, 8 september 1923, p.9. Dit is hetzelfde blad als *La Méditerranée illustrée*, een naam die alleen in 1921 kort gebruikt is.
11. Deze krant is grotendeels gedigitaliseerd en online raadpleegbaar op de site van de Belgische Koninklijke Bibliotheek: opac.kbr.be/belgicapress.php.
12. ref/link.
13. ref/link.
14. <http://flandres-hollande.hautetfort.com/archives/category/louis-couperus/index-2.html> (16/02/16).
15. *Le Carnet historique & littéraire*, dl. XVIII, okt-dec 1903, p.339-347.
16. C. de Westenholz, *Een witte stad van weelde. Louis Couperus en Nice (1900-1910)*. Couperus Cahier III. Den Haag, 1996, p.25.
17. L. Couperus, *Over lichtende drempels. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 21, p.127, noot 27.
18. Zie hierover ook mijn artikel 'Uitheimse meesters naar eigen, geheel oorspronkelijken trant. Les lectures françaises de Louis Couperus'. In: *Deshima n°4, Louis Couperus et la France*, 2010.
19. *L'Europe nouvelle*, 3 oktober 1923.
20. *Romans-Revue : guide de lectures*, 15 augustus en 15 oktober 1923.
21. Vgl. bijvoorbeeld Henry Bordeaux, 'L'invasion étrangère dans la littérature française'. In: *Le Correspondant*, 25 december 1901, p.1144-1163.